

MEHIS HEINSAAR
Puhkehetkel

629

Mehis Heinsaar. Puhkehetkel

Läbi meie küla hõljus kuldne kett. Lõputu, jämedaist ahelalülidest koosnev kee oli see. Madalal maa kohal seisis ta pingulitõmmatuna õhus, triivides aegamööda edasi. Ikka idast läände. Mis jõud seda ketti õhus hoidis ja kas seda lääne pool ka keegi edasi vedas, ei teadnud meist aga keegi, sest nii kaugetele, kui seda otsima mindigi, ei jõutud keti algusse ega lõppu kunagi. Aga vedama seda imelist ahelat keegi ometi pidi, sest peaaegu lakkamatult liikus see aina edasi, rahulikult sammuva inimese kiirusel. Vaid vahel harva peatudes.

Juba paarkümmend aastat oli see kõik nõnda olnud ning täpset päeva, millal säärane imelik asi alguse oli saanud, ei mäletanud enam keegi. Inimesed olid kuldse ketiga juba harjunud. Vahel ronisid lapsed keti otsa kõõluma, sõites kaksiratsi tema peal turnides külapiirile ning hüpates seal jälle maha. Iga päev kinnitati ahela külge veepangesid või muid raskemat tassimist vajavaid asju ning ikka ja jälle püüdsid nooremad ja kangemad meie seast enesele rammusamaid tükke ketist välja raiuda, kuid eales ei õnnestunud see neil — kett oli tugevam kui teras ja tihkem kui raud.

Tihti tuldi kaugemaltki kohale. Tähtsad asjamehed linnast sammusid kuldketiga kaasa, kirjutasid numbreid üles ja tegid jooniseid, mõõtsid aparaatidega ahela liikumist, kaardistasid ja pildistasid ning sõitsid siis sama targalt linna tagasi. Meie aga, lihtsamad inimesed, ei viitsinudki enam ajapikku sellele asjandusele suuremat tähelepanu pöörata. Imestama oleks pigem pannud, kui seda läbi küla hõljuvat ketti seal enam poleks olnud.

Ühel päikselisel aprillikuu hommikul saabus aga ometi mees, kelle käe külge see kuldne ahel oli köidetud. Juba kaugelt maanteelt nähti teda tulemas ning meie lastekari jooksis talle karjudes ja hõigeldes vastu. Imestades vaatasid nad siis meest ja kuldseid käeraudu ta kõhnade ja sooniliste randmete ümber. Üks ahel, mis oli needitud parema käe ümber, tiris teda aina edasi, teine, pahema käe ahel, tuli justkui vastu tahtmist järele. Mees ise komberdas kui ristilöödu nende kahe pinguli tõmmatud ahela vahel. Teetolmuga kaetud räbal ülikond seljas, nägu väga vaevatud ja ühtaegu väga elujanune. Kuni poisid ja tüdrukud uudistades ja käratsedes ta ümber ringi karglesid, viskas mees nendega nalja, puistas kõigile oma taskutest meelõhnaseid paju-urbi, küsides siis äkki, kas saaks siin külas korra peatuda ja einet võtta.

„Jaa-jaa, muidugi saab! Muidugi saab!” karjusid lapsed talle läbisegi, joostes siis kuldsete ahelate kandja saabumisest teatama meilegi. Ja kõik, kes me seal külas olime, emad ja isad, onud ja tädid, priileivasõjad, sandid ning muidu asjamehed, katkestasime kui üks mees oma tegemised

ja toimetused, kiirustades samuti kummalist tulnukat kaema. Kõigil oli korruga huvi teada saada, kes on see mees, kelle saabumist on juba kakskümmend aastat ette ennustanud nood kuldsed ahelad. Ja siis juba uudistasid nii suured kui väikesed vastsaabunud rändurit, kaedes suuril silmil seda õietolmu ning õlepuruga kaetud kõhna meest, kel randmete külge needitud kuldsed keed: üks ahelaist kulgemas lääne suunas ees, teine tagantkätt kadumas horisoni taha itta. Justkui hoiaks neid keegi kahel pool silmapiiri pingul.

Mees, kelle ümber me nüüd uudistava parvena ringi olime kogunenud, ei rääkinud algul midagi ega vastanud me pärimistele, kuid naeratas ometi kõigile, andes mõista, et tal on külasse saabumise üle hea meel. Viimaks küsis ta, kas oleks võimalik mõnes küla põhjapoolsemas majas kerget einet võtta, kuna ta polevat eelmise päeva hommikust saati ivagi hamba alla saanud.

Muidugi lubasime seda talle — sest ega sellist külalist ju iga päev ei kohta! Liikusime nõnda lõbusas tujus aiamaade vahel edasi, ja kui olime jõudnud küla põhjaserva, seisatas rändur ühe väheldase maja ees, andes mõista, et talle meeldiks just seal veidi puhata ning süüa. Kui mees peatus, vakatasid õhus ka kuldsed ahelad, varisedes tolmusele teele maha.

Juhatasime ta kitsukesest uksest sisse ja panime ta akna alla suure laua taha istuma. Tagumised meist lohistasid mitmekesi ähkides sädelevaid kette ta järel tuppa, lastes need siis kolinal põrandale kukkuda. Paistis, et neid oma randmete ümbert ära võtta polnud mehel võimu. Naised kandsid ränduri ette lauale leiba, kartulit, sealiha ja piima, misjärel enamik uudistajaid majast välja aeti. Need mõned vähesed aga, kes tohtisid sinna jääda, võtsid vaikides seina ääres istet, asudes aupaklikult vaatama, mis mees nüüd edasi teeb või mida sööb. Paistis, et aega teekäijal oli. Sest tunni jagu istus ta niisama laua taga, ei söönud midagi. Vaatas vaid piduliku näoga ringi. Viimaks asus ta tasapisi siiski einestama. Hammustas searasvaga määratud leiba, haukas kartulit kõrvale ning kummutas suurte lonksudega lemmasooja piima. Hambad olid tal suus suured ja kollased. Poole söömise pealt unustas ta end äkki aknast välja, otse aprillikuise päikese südamesse vaatama. Tundus, et säärane keskpäevane puhkus selles väikeses majas valmistab mehele suurt rõõmu, nõnda et seda tema pealt meilegi kiirgas ning tõi kerge muheluse kõigi nägudele.

Vaikselt omavahel sosistades ootasime, mida ta järgmiseks ette võtab.

Veel ühe tüki rasvaga määratud leiba sõi rändur ära. Tema silmad libisesid nüüd üle aknataguse heleda ja kulukollase maa, üle väikese elektri-alajaama, õitsvate pajude, poriste põldude ja sõnnikuhunnikute. Siis vaatas ta, pea viltu, tükk aega kevadist kärbest, kes pirises kahe tolmuse aknaklaasi vahel.

„Ilus küla on teil siin,” lausus ta viimaks. „Mis selle nimi on?”

„Intsikurmu,” vastas keegi meist.

„Intsikurmu...” kordas mees aeglaselt järele. „Teil on hea piim siin Intsikurmus. Magusam kui eelmises külas.”

Ja otsekui oleks teda ukse taga pealt kuulatud, kandsid naised nüüd sisse veel taldrikutäie pannkooke, kausitäie hapukoort ning punase kohvikannu. Võis näha, et mehele säärane hoolimine meeldib. Ta hõõrus kohe rõõmsalt käsi, nõnda et ahelad ta randmete ümber kõlisesid, ja sõi siis üksteise järel ära viisteist pannkooki, jõi peale kanget, rammusa piimaga pooleks tehtud kohvi, jäädes seejärel uuesti läbi akna midagi silmitsema. Meiegi küünitasime end tema selja tagant ettepoole, et näha, mida mees nii kangesti vaatab, kuid ei torganud seal väljas suuremat midagi silma. Ilus kevadine ilm oli ainult.

Mees nõjatus vastu seljatuge, jõi tassist veel mõned sõõmud kohvi ning sulges silmad. Hele päike soojendas läbi akna ta kahvatut ja teetolmust nägu. Keegi meist tahtis tema käest midagi küsida, aga õnneks jõudsime käe tolele õigel ajal suu ette panna. Rändur, kes oli seda vist aimanud, alustas seepeale üsna ootamatult ise juttu.

„Kord oli nii,” asus ta kinnisilmi rääkima, „et seal Võrtsjärve äärses Pika-silla külas, kus ma väiksena elasin, oli läbisõidul üks nõid. Kõik kartsid teda ja püsisid värisedes vait, kuna teati, et tegemist on ühe viimase suure lausujaga, kes on veel elus, ja et ta niisama rääkimist ei salli. See nõid sõi niisamuti kõhu täis kui mina teie juures siin, jalutas siis läbi küla ja vahel viibati ta mõnda majja sisse. Ta oli tulnud Kuramaalt. Mäletan, et üks surmahaige naine oli seal, kellele nõid sooja kukeverega kaetud käed kõhu peale pani ja siis midagi haukudes pomises. Kolm hommikut hiljem tõusis see naine jalule. Tol päeval aga istus lausuja enne edasiminekut veel korra õuele maha, lõi tema auks tapetud voonakesele oma pikad hambad kaela ja küsis siis külaelanike käest, et kas küsimusi on. Et me võivat julgelt tema käest igasugu asju küsida, senikaua kui ta lammast sööb. Miskipärast kohkusid aga vanemad inimesed seda kuuldes ära, ju aimates kurja kavalust selle küsimise taga, ning panid käe oma lastele suu peale. Et nad ometi midagi küsida ei jõuaks. Mina seisin tol hetkel teistest eemal ega osanud midagi karta. Teadmishimuline poisike, nagu ma tollal olin, küsisin kohe esimese asja kohta, mis mulle pähe tuli:

„Mis on aeg?”

Mäletan, et pärast seda oli suur vaikus. Mu ema, kes seisis teiste seas, tõstis oma käed kohkunult silme ette ning vanad naised vangutasid halba aimates pead. Nõid aga istus keset õue ja sõi voonakest rahulikult edasi. Tundus, et temal polnud sest küsimisest häda midagi. Mõne aja pärast tõstis ta pilgu minule. Tema silmad olid suured, selged ja väga ilusad. Mulle tundus, et neis ei olnud kurjust ega viha. Ometi võisin suurte inimeste nägudelt lugeda, et see, mida ma äsja tegin, oli midagi väga, väga halba. Nad vaatasid mind nagu surmamõistetut. Aga lausuja vaatas mulle niisama altkulmu otsa ega ütelnud midagi. Ta lihtsalt vaatas mind oma metsikult säravate silmadega ja tundus, et ta tungib oma pilguga otse mu pealuu sisse. Siis noogutas ta äkki, andes justkui mõista, et vastus

minu küsimusele on leitud. Seejärel kargas nõid püsti, toppis voonakese sooled ja kondid kotti, urahtas korra hüvastijätuks, ja läinud ta oligi.

Pärast seda ei julgenud mind enam keegi puudutada. Isegi mu oma vanemad mitte. Mulle pandi valmis nädala teemoon ning kästi pisarsilmil eluasemetest eemale hoida. Ma ei saanud aru, miks see nii peab olema. Istusin kesk külatänavat maas ja olin kurvalt vait, kuni ühel ööl läbi poolune tundsin, kuidas keegi mu kallal midagi üminal toimetab. Ometi polnud minus jõudu päriselt ärgata, et näha, kes see on ja mis minuga tehakse. Alles päikesetõusu ajal, kui ärkasin päriselt, märkasin oma randmete ümber säravkollaseid ahelaid, millel lõppu ei paistnudki olevat. Ja ega rohkem aega mulle imestamiseks antudki, sest sealsamas tundsin parema käe ahela äkilist tõmmet edasi. Küll hüüdsin ma vanemaid appi ja püüdsin vastu punnida, ent kuldse kee võim oli vägevam ja see vedas mu kodukülalt minema.

Sestsati on mu elu olnudki üksainus suur minemine — ikka idast läände, päikesega kaasa. Olen liikunud läbi lugematute külade ja linnade, soode ja metsade, olen rännanud edasi laevadel, autodel ja hobuvankreil. On olnud lugematu hulk inimesi, kes on katsunud mind neist ahelaist vabastada, kas siis hea või kurjaga, kes on naernud mu üle või püüdnud leida, mis vägi neid kette siis lõpuks üleval hoiab, kuid keegi pole veel jõudnud nende ahelate lõppu või algusse ega leidnud üles mu kiusajat. Olen kõndinud juba paar tiiru ümber Maa, näinud kõiksugu maid ja inimesi, kuid lõppu mu minemisel veel ei paista ja ega vist hakkagi paistma...”

„Aga kas sa oled leidnud vastuse oma küsimusele?” küsis siis üks ettevaatamatu meie seast, katkestades mehe jutu. Lõime küll kohe käega küsija suu pihta ja vabandasime ränduri ees, kuid mees ei pannud küsimust pahaks.

„See vastus on mind piinanud kõik need kakskümmend aastat,” lausus ta. „See ongi ju see, mis ahelaid mu randmete ümber aina koos hoiab... ja ometi... Vahel harva, kui satun mõnda külasse nagu see siin, kus inimestel on veel aega ja tahtmist minu eest hoolt kanda, kus mul õnnestub unustada kõik veel ees ootav ja juba selja taha jäänu — siis kaotab needus selleks korraks oma jõu ja ma olen jälle vaba!”

Mees naaldus nüüd väsinult naeratades toolileenile ja vaatas uneleval pilgul kuhugi kaugemale.

„Jah — siis olen ma jälle vaba... On vaid see valgus mu ümber, suur hele valgus mu ümber. Ja rahu...”

Nägime, kuidas kaks suurt pisarat veeresid üle mehe kõhnade põskede, ja mõistsime, et need on sündinud meeleliigutusest, mis külalist oli haaranud... Kuid sealsamas kõlises äkki maas üks ahel... Ja siis teine! Veel püüdis mees kuldsete ahelate kõlinast mitte välja teha. Veel püüdis ta istuda kesk seda tolmust valgust siin toas, kesk seda rahu, kärbeste suminat ja kodust vaadet kevadistele põldudele, kuni miski kohutav ja

nähtamatu jõud pahemast ketist korraga kinni haaras ning seda ukse poole tirima hakkas, tõmmates mehegi enesega kaasa... Küll püüdsime teda aidata ja mitme mehe jõuga rännumeest kinni hoida, kuid nähtamatu väe vastu, mis kuldsed ahelad taas maa kohal pingule vedas ning sundis meest edasi liikuma, oli meie tahtmine võimetu. Nii ei võinudki me teha enam, kui talle kiirustades kaasa anda paari päeva teemoona ning pudeli vaarikaveini, et tal üksi nõnda kurb minna ei oleks. Saatsime teda Intsikurmu läänepoolse servani ja sealt veel kilomeetri jagu edasi, kuni sinnamaani, kus kuldne kett ränduri tee pealt ära tiris ning otse üle põllu sundis liikuma.

Jäime teepervele seisma ja lehvitasime talle senikaua järele, kuni mees läbi pori koperdades metsa vahele kadus. Seisime seal veel mõnda aega, kuigi enam midagi vaadata polnud, ja pöördusime viimaks oma endiste tegemiste ja toimetuste juurde tagasi: kes traktorit parandama, kes lambaedikut kohendama, kes uuele kaevule rakkeid ehitama.

Aga neli laisemat meest meie seast hiilisid tagasi majja, kus kuldsete kettide kandja veel äsja oli söönud ja puhanud. Nad istusid seina veerde pingile ja kuulatasid, kuidas kevadine kärbes endist viisi kahe aknaklaasi vahel sumiseb, vaatasid tooli, kus rändur hiljuti oli istunud, ja tundsid siis, justkui viibinuks seal toas mingi vana ja kuldne valgus, selline teistmoodi — isemoodi valgus. Selle tooli kohal, kus väsinud rändur oli istunud, toitude kohal, mida ta oli söönud, nende põldude kohal, mida ta kinnisilmi oli vaadanud. See valgus pani nad imestama ja tegi olemise kuidagi kohmetuks. Aga ära nad ka ei läinud. Istusid seal senikaua, kuni naised nendega õhtul õiendama tulid.